Реформата в образованието изисква повече от 30 дни обсъждане

Предложените от Министерството на образованието и науката промени в основния закон за образованието засягат важни проблеми на сектора. Те обаче трябва да бъдат много по-задълбочено обсъдени, за да се намерят правилните решения.

Отворено писмо от граждански организации от сферата на предучилищното и училищното образование

На 23 май 2025 г. Министерството на образованието и науката (МОН) публикува предложения за промени в Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), които засягат важни за сектора теми като:

- ролята на училището в изграждането на ценности в учениците;
- подкрепата за деца с различен от български майчин език;
- мерки към ученици, които не са постигнали базисните знания и умения за съответния клас;
- необходимостта от десегрегация в сферата на образованието;
- оценяването на труда на учителите;
- продължаващата квалификация на учителите и директорите и др.

Като граждански организации, които от години работят на терен с български ученици, учители, директори, родители, медиатори и други специалисти, приветстваме инициативата на МОН да внесе поправки в основния за сектора закон в съответствие с идентифицирани актуални потребности за реформи в системата. В същото време се опасяваме, че ***законопроектът за изменение и допълнение съдържа множество непълни и недостатъчно добре съобразени текстове, които, ако се приложат в настоящия им вид, носят риск да не решат проблемите, а дори напротив – да ги задълбочат***. Смятаме, че подобни ключови промени, засягащи стотици хиляди деца, учители и родители и обхващащи широк кръг специфични предизвикателства в системата, имат нужда от достатъчно продължително и задълбочено обществено обсъждане и трябва да са предмет на добре информиран и продуктивен обществен диалог и експертни дискусии с работещите в образованието и останалите заинтересовани страни, преди да бъдат предложени за гласуване в Народното събрание.

Защо предложенията не са готови

Реформите в образованието засягат много и различни аспекти. За да имат промените положителен резултат, всички детайли по тях, вкл. оценката на въздействието и ефектите, трябва да бъдат задълбочено аргументирани, съгласувани с други части на системата и планирани за изпълнение. Този процес не личи да е преминат по отношение на много от ключовите предложения в Закона за изменение и допълнение на ЗПУО.

В процеса на подготовка на предложенията за законови промени МОН не е използвало в достатъчна степен ресурса, с който разполага, на специализирани междуведомствени тематични работни групи с участието на разнообразна експертност и заинтересовани

страни. Както се отбелязва и в становището на Администрацията на Министерския съвет относно оценката на въздействието на предложения законопроект, „настоящата оценка не съдържа задълбочен анализ на проблемите и предложените решения за тях в контекста на очакваното въздействие върху заинтересованите страни, което ограничава нейната полезност и приложимост като инструмент за вземане на информирано решение“.

Според нас е необходимо изработването на детайлна концепция за предлаганите промени, която да обосновава много по-конкретно връзката им с постигането на поставените цели. Препоръчително е МОН да предложи много по-голяма яснота за начина, по който предлаганите конкретни промени ще доведат до изменения и в подзаконовата нормативна база - наредбите към ЗПУО. Добра практика е предложенията за изменения на основния закон и промените в държавните образователни стандарти да бъдат разработвани паралелно и съгласувано от експертни работни групи с участието на заинтересовани страни, които комуникират ефективно помежду си.

По-долу посочваме само част от темите и проблемите, към чието решаване са насочени предлаганите промени, които според нас имат нужда от допълнително премисляне.

1. *Новият задължителен предмет “Добродетели и религии”*

Общественият разговор през последните седмици показа, че в българското общество няма консенсус за въвеждане на обучение с конфесионален характер в рамките на задължително избираемите учебни часове. Освен това редица детайли около промяната остават неизяснени. Сред тях са казуси като този как точно ще се сформират групите по интереси спрямо трите програми на предмета и как ще се процедира в случаи, когато учениците са избрали вариант, за който няма достатъчно желаещи. Не би следвало също Народното събрание да гласува подобна съществена промяна, преди да са готови и публични учебните програми по “Религия-православие”, “Религия-ислям” и “Добродетели/ етика”. Началните учители, които се предполага, че ще преподават новия предмет от учебната 2026/ 2027 г., нямат информация за бъдещите им ангажименти, вкл. обучения за допълнителната квалификация по “Добродетели и религии”. Остава отворен и тревожен и въпросът с разделението на децата в смесените региони на България, което може да постави под риск включително националната сигурност на страната.

2. *Езиковата подкрепа за деца с различен от български майчин език*

Това е изключително наложителна и важна стъпка, но по начина, по който е представена в законопроекта, буди сериозни притеснения. Със сигурност децата и учениците следва да бъдат подкрепени, за да наваксат знанията и уменията си по български език и да учат успешно с връстниците си. Пътят за това обаче минава най-вече през подготовката и подкрепата на учителите им – тема, за която няма предвидени предложения. Езиковата подкрепа може да бъде успешна тогава, когато учителите имат умения да прилагат ефективни педагогически стратегии за развитие на езика при деца и ученици с различен майчин език и когато в образователната институция има достатъчен ресурс – помощник-учители, психолози, ресурсни учители, медиатори и други специалисти, които да са в помощ на преподавателите.

Повтарянето на езиковия клас и възможността той да се провежда в различни форми може да бъде предпоставка за това ученици да бъдат изключвани от училищната среда, което да доведе и до отпадане от училище.

3. *Повече санкции за учениците*

Със законопроекта се предлага въвеждане на нови санкции за учениците – повтаряне на I клас, отстраняване от училище за три дни, забрана за участие в училищни мероприятия и др. Действително учителите имат нужда от подкрепа, за да въведат атмосфера на ефективно учене в класните стаи. Подобни санкции обаче не са решението за това, дори напротив – още повече ще демотивират учениците и няма да улеснят работата на учителите. Ако държавата иска да предложи работещи решения, те трябва да бъдат свързани с качествени обучения и подкрепа за учителите и директорите и с осигуряване на ресурс от помощник-учители, психолози, ресурсни учители, медиатори и други специалисти.

Притеснение буди и включването на оценка на социално-поведенческите умения като част от оценяването на учебните постижения на учениците. Това предложение легитимира наказателните оценки и смесването на оценката за знания и умения с тази за поведение.

4. *Оценяване на труда на учителите*

Намерението работата на учителите да се оценява по различен от досегашния неработещ начин е добро. Предложенията за промени в ЗПУО обаче трябва да бъдат представени в пакет от мерки в поднормативната уредба, така че да стане ясно как точно ще бъде организиран процесът по оценяване. В момента няма информация за най-важните елементи от процеса – ще има ли промени в комисията по оценяване и какви ще са критериите, по които ще бъдат оценявани учителите. Притеснение буди предложението в законопроекта за директно освобождаване при ниска оценка без мерки за подкрепа на учителя и възможност да повиши оценката си.

5. *Промени в продължаващата квалификация на учителите*

В последните години се въведе практиката учителите масово да събират кредити от обучения без реален ефект върху качеството на преподаването. Предложенията за промени в ЗПУО правят стъпка в правилната посока с въвеждането на рейтинг на обучителните програми. Промяната би трябвало да бъде много по-смела и насочена към това допълнителната квалификация на учителите да води до истински подобрения за работата им и с това и за резултатите и благополучието на учениците. Всичко това трябва да се базира на обективни данни за ефективността на обучителните програми, което не може да се постигне единствено с рейтинг след анкета от обучаемите. Наложително е да бъдат въведени по-взискателни критерии за обученията на всички доставчици, вкл. висши училища и синдикати.

6. *Промени в областта на ранното детско развитие*

Предлаганите промени в областта на ранното детско развитие не отразяват постигнатото в Междуведомствената работна група за планиране и координиране на политиките за ранно детско развитие. В нея имаше висока степен на съгласие за определяне на детските ясли като институции в системата на предучилищното и училищното образование. Освен това институциите в системата на ранното детско развитие има риск да бъдат изключени от механизмите за стимулиране на иновации и десегрегация, както и от процесите по осигуряване на качество.

7. *Липса на възможност за корекция на резултатите от НВО и ДЗИ*

Предложението оценките от националните външни оценявания и държавните зрелостни изпити да бъдат окончателни може да доведе до това десетки младежи да бъдат ощетени без шанс за промяна. Почти всяка година има случаи на грешки при проверката или въвеждането на резултатите от изпитите. Ако предложението бъде прието, няма да съществува възможност за корекция на оценките дори при явни технически грешки.

Освен горепосочените слабости, смятаме, че ***в законопроекта липсват спешни предложения за реформи в образованието, които са на дневен ред и за които от години има препоръки от страна на български и международни образователни експерти***. Сред тях са:

- промени в системата за оценяване на учениците,
- по-голяма автономия на училищата,
- гарантиране на институционална отчетност и професионална отговорност на всички нива от образователната система и много други.

Като изразяваме готовност за конструктивно участие, призоваваме МОН, в партньорство със заинтересованите страни, да инициира и проведе серия от тематични професионални срещи и разговори по предложените в законопроекта теми, както и по тези, които липсват в него. В резултат от тези срещи следва да бъде подготвена задълбочена и основана на данни и доказателства концепция за предлаганите реформи в законовата и подзаконовата нормативна база, едва след което да се пристъпи към предложения за законови изменения и допълнения.

Подкрепили отвореното писмо граждански организации:

Асоциация „Родители”
„Коалиция за медийна грамотност”
„Национална мрежа за децата”
Сдружение „Български дарителски форум”
Сдружение за прогресивна и отворена комуникация
Сдружение за споделено учене ЕЛА
Сдружение „Инициатива за развитие - Кърджали решава”
Сдружение „Институт за прогресивно образование”
Сдружение „Образование без раници”

Сдружение „Професионален форум за образованието”
Сдружение „Ре-Акт”
Сдружение „Център за учене чрез преживяване“
„Тръст за социална алтернатива”
Фондация “Детски книги”
Фондация "За децата с церебрална парализа"
Фондация „Заедно в час”
„Фондация за образователна трансформация”
Фондация „Здраве и социално развитие”
„Фондация на бизнеса за образованието”
Фондация „Rise България”
Фондация „Рома-Пловдив”
Фондация „Сийдър”
Фондация „Телерик Академия”
Фондация „Фонд ИГА”
Център за междуетнически диалог и толерантност “Амалипе”